

Een partij op zoek naar haar plaats in de macht. De CVP-PSC tijdens de homogene regeringen (1950 - 1954) ¹.

Wouter BEKE

Assistent aan de Afdeling Politologie van de Katholieke Universiteit Leuven

De aanwezigheid van homogene regeringen is in België sinds de invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht atypisch. Op enkele uitzonderingen na kent België enkel coalitieregeringen. Het is net op de belangrijkste uitzondering, nl. de homogene CVP-regeringen tussen 1950 en 1954, dat we in deze bijdrage willen focussen. Veel onderzoek is er over deze periode, de koningskwestie buiten beschouwing gelaten, nog niet gevoerd. Nochtans is deze periode bijzonder interessant.

Eén partij krijgt het roer in handen wat in theorie moet leiden tot een grotere stabiliteit. Er moet geen rekening gehouden worden met de coalitiepartner, geen compromissen moeten worden afgesloten. Maar de periode vanaf de Tweede Wereldoorlog wordt ook gekenmerkt door een stijgende participatie. Politieke partijen zoeken hun plaats in de parlementaire democratie en dwingen hun positie af. De aanklacht van de dysfunctionaliteit van politieke partijen in het parlementair bestel maakt na de Tweede Wereldoorlog geleidelijk plaats voor de aanvaarding van de functies die partijen in het politiek systeem hebben. Maar dit gebeurt niet vlekkeloos. De vraag of een verkozene een gemandateerde is van een partij dan wel een verkozene des volks wordt niet onmiddellijk door iedereen eenduidig beantwoord.

De zoektocht van een nieuwe moderne partij naar haar plaats in de besluitvorming, treffen we ook in de CVP tussen 1950 en 1954 aan. De situatie van het ogenblik bevordert dit proces. In haar poging om vat te krijgen op 'haar' regering probeert de CVP de verschillende geleidingen van de partij te stroomlijnen.

I. Een slechte verstandhouding tussen de partij en haar parlamentsfracties

Ten gevolge van de interne spanningen door de afloop van de koningskwestie wisselt de CVP drie keer van eerste minister. De persoonlijke verhoudingen binnen de top van de CVP zijn verzuurd. Een aantal protagonisten tijdens de ontknoping van de koningskwestie, waaronder Gaston Eyskens, Jean Duvieusart en August De Schryver, worden door de partij verantwoordelijk gesteld. Het aan de kiezer gegeven woord is gebroken en de verantwoordelijkheden hiervoor moeten duidelijk worden gesteld. Een interne onderzoekscommissie onder leiding van Michiel Vandekerckhove moet deze verantwoordelijkheden blootstellen ².

¹ Wanneer wordt gesproken over de CVP, wordt de unitaire CVP-PSC bedoeld, tenzij anders vermeld.

² J. GERARD-LIBOIS, L'effacement de Léopold III Tempête au PSC-CVP, *CRISP*, 1969-1170, 1987, 59 blz.

Naast het tijdelijk ontsporen van een aantal persoonlijke relaties, ontstaat ook onvrede over de in 1945 en 1946 opgezette partijstructuren. Het ideaal dat in de statuten van 1946 zijn weerslag vindt, gaat uit van een partij waarvan de politieke lijn wordt uitgezet door het Nationaal Comité, waar niet-verkozenen het overwicht hebben. De verkozenen (en de parlamentsfracties) zijn uitvoerders van deze lijn maar leggen ze niet vast. In de praktijk verloopt het echter anders. Op belangrijke momenten bepalen niet de partij maar wel de fracties en nog meer individuele personen de partijlijn. Het Nationaal Comité dat in theorie het hoogste besluitvormingsorgaan van de partij is, blijkt in de praktijk onvoldoende betrokken te zijn bij de besluitvorming tijdens de koningskwestie. In werkelijkheid wordt tijdens de cruciale ogenblikken einde juli 1950 in de schoot van de contactcommissie overleg gepleegd.

Volgens artikel 27 van de statuten moet de contactcommissie de contacten tussen de partij en de parlamentsfracties bevorderen. In werkelijkheid, aldus een nota die een maand na de ontknoping van de koningskwestie op het Nationaal Comité wordt besproken, heeft deze contactcommissie al dikwijls advies uitgebracht dat de houding van de partij heeft bepaald, zonder dat het achteraf door een uitspraak van het Nationaal Comité werd bekrachtigd³. Dit is het gevolg van de wijze waarop het Nationaal Comité wordt samengesteld. De samenstelling ligt in handen van het Nationaal Congres en een aantal leidende figuren uit Kamer en Senaat maken geen deel uit van het Nationaal Comité. De gebrekkige relatie tussen partij en parlamentsfracties ligt in het gebrek aan eenheid van leiding en verantwoordelijkheid. De leiding hoort niet enkel statutair maar ook daadwerkelijk te liggen in het Nationaal Comité. In de nota wordt dan ook gepleit voor een afschaffing van de politieke contactcommissie.

Een ander probleem dat in de nota wordt gesignaleerd betreft de paritaire samenstelling van de CVP-leiding. De CVP vindt haar zwaartepunt wat leden, mandatarissen, kiezers en steun van de publieke opinie betreft, in het Vlaamse land, maar de beslissingen in het Nationaal Comité worden te veel beïnvloed door een minderheidsmentaliteit van de Waalse vleugel. De uitbouw van meer autonome vleugels wordt dan ook als oplossing geformuleerd. Ook de Antwerpse volksvertegenwoordiger Bert Verlactt komt herhaaldelijk op dit probleem terug. Volgens Verlactt tonen de feiten aan dat "in zulke situatie de beste Vlaamse leiders niet in staat zijn, de gewettigde verlangens van het grootste georganiseerde politiek element - de Vlaamse leden der CVP welke 3/4 der CVP omvatten - tot normale uiting te brengen". De CVP moet volgens hem de realiteit van een Vlaamse meerderheid aanvaarden, wil zij niet voor een federalistische staatsstructuur gesteld worden. Op het congres van 23 en 24 september 1950 bepleit Verlactt nog een federalistische structuur voor de partij, wil men een federalistische staatsstructuur vermijden⁴. N.a.v. het congres van 10 en 11 maart 1951 verwerpt hij de federalistische structuur voor de CVP maar eist hij wel een evenredige vertegenwoordiging binnen de partij⁵.

³ Nota van de CVP van 30 augustus 1950 over de statuutwijziging, archief CVP-nationaal, 5.8/2. Bespreking van deze nota op het Nationaal Comité van 2 september 1950, archief CVP-nationaal, 2.1.7/1.

⁴ Proces verbaal van de tussenkomsten op het Nationaal Congres van 23 en 24 september 1950. Zie ook de nota van Bert Verlactt m.b.t. een 'voorstel tot wijziging der statuten der CVP', archief CVP-nationaal, 5.8/2.

⁵ Een nota van Bert Verlactt m.b.t. een statutenwijziging, archief CVP-nationaal, 5.8/2.

Op 23 september 1950 presenteert Michiel Vandekerckhove de besluiten van de onderzoekscommissie. Hij roept op dat bepaalde personen die het vertrouwen geschokt hebben niet hun parlementair mandaat zouden prijsgeven, maar zich wel uit elke belangrijke functie zouden terugtrekken. Belangrijke functies zijn volgens hem voorzitter van Kamer en Senaat, partijvoorzitter, vleugelvoorzitter, voorzitter van de fracties of minister. Deze oproep zet kwaad bloed en het komt tot een aantal felle interventies. Ook op het vlak van de organisatie is Vandekerckhove van mening dat de eenheid in leiding moet worden verstevigd door het leggen van een nauwere band tussen het Nationaal Comité en de parlements-groepen. Op dit congres wordt artikel vier betreffende de samenstelling van het Nationaal Comité dan ook gewijzigd. De parlements-groepen krijgen een nog grotere rechtstreekse vertegenwoordiging in het Nationaal Comité⁶. De andere voorstellen ter verbetering van de relatie tussen partij en parlementsleden, waaronder de afschaffing van de contactcommissie, worden doorgeschoven naar het congres van 10 en 11 maart 1951.

Ter voorbereiding van dit congres, bespreekt het Bureau van het Nationaal Comité op 27 februari 1951 een nota over de betrekkingen tussen de partij en de parlementsleden. In deze nota, afkomstig van adjunct-secretaris Rik Vermeire, wordt onmiddellijk de positie van de politieke mandataris tegenover zijn partij en tegenover zijn kiezers duidelijk gemaakt. De idee dat politiek verkozenen enkel verantwoordelijk zijn voor hun kiezers en geen verantwoording moeten afleggen tegenover een partij is verkeerd, aldus Vermeire. Wanneer een kandidaat voor een politieke functie zich bij een politieke partij aansluit en zijn kandidatuur door deze laat steunen, dan aanvaardt hij een verplichting tegenover de partij, nl. de uitvoering van het politieke programma waarmee de partij naar de kiezer is getrokken. De hoogste instantie die waakt over dit programma is het Nationaal Comité. Daarom worden volgende concrete regels voorgesteld: wanneer wetsvoorstellen of amendementen worden uitgewerkt in de schoot van de partij, worden deze eerst voorgelegd aan het Nationaal Comité die dit toetst aan het programma en oordeelt over het gepaste ogenblik voor de neerlegging ervan. Het Nationaal Comité schuift, in geval van een gunstige beslissing, het voorstel of amendement door naar een parlementsfractie. Wanneer een individueel parlements-lid een initiatief neemt, legt hij dit eerst voor aan het bureau van de parlementsfracties. Wanneer dit voorstel (of amendement) geen betrekking heeft op het programma of de algemene politieke toestand niet beïnvloedt, moet het niet worden voorgelegd aan het Nationaal Comité. Is dit wel het geval, dan sturen de bureaus van de fracties dit door naar het Nationaal Comité dat een maand de tijd krijgt om zich hierover uit te spreken.

Op het congres wordt door de schrapping van artikel 27 van de statuten de politieke contactcommissie afgeschaft. Het contact tussen partij en de parlements-groepen moet vanaf nu via het Nationaal Comité zelf lopen. Probleem is echter dat het congres geen uitspraak doet over het statuut van de agendacommissie en over de bevoegdheden van het Bureau⁷. De agendacommissie is een informeel

6 Het congres verkiest rechtstreeks 14 i.p.v. 16 leden, waaronder maximum 6 parlementsleden. Kamer- en Senaatsfractie duiden elk binnen de eigen groep zes leden aan (3 Vlamingen en 3 Walen) i.p.v. de voorzitter en één afgevaardigde van zowel Kamer- als Senaatsfractie.

7 Het algemeen congres van 13 en 14 juli 1946 legt de statuten van CVP vast. Op het congres van 26 oktober 1947 wordt een eerste wijziging in de statuten ingevoerd. Hierbij wordt in artikel 4 een paragraaf 9 ingevoerd dat voorziet in de oprichting van een Bureau

orgaan dat vaak op verzoek van het Bureau van het Nationaal Comité wordt bijeen geroepen en waarin de partij de standen en individuele personen (informeel) ontmoet. Paul De Stexhe, lid van het Nationaal Comité, bindt hierover enkele maanden later de kat de bel aan. Ondanks de statutaire wijzigingen van september 1950 en maart 1951 komt hij op 18 december 1951 tot het besluit dat het niet het Nationaal Comité is dat in werkelijkheid de politieke actie leidt: "het Nationaal Comité is het leidend orgaan van de partij, maar wat leidt het in werkelijkheid? Het geeft geen richting aan de politiek, het volgt de politiek op min of meer verre afstand". Hij laat ook duidelijk zijn ongenoegen blijken over het feit dat het Bureau van het Nationaal Comité in werkelijkheid de politiek van de partij leidt. En hij eist opheldering over andere informele besluitvormingsorganen: "wij weten overigens toevallig dat regelmatig vergaderingen gehouden worden van de zogenaamde 'agendacommissie'. Door wie wordt die samengesteld? Wat wordt er gedaan? Het is zonder twijfel nuttig dat er contacten bestaan tussen de leden van het Nationaal Comité en derden: ware het echter niet nodig dat het Nationaal Comité, zeker met de nodige discretie, zou ingelicht worden over deze gesprekken, zou gevraagd worden advies uit te brengen over de keuze van de nader te bepalen onderwerpen, over de te bereiken doelstellingen? Nooit werd er in het voorbije jaar een nauwkeurige allusie over deze zaken op het Nationaal Comité gemaakt" aldus een scherpe De Stexhe ⁸.

De Stexhe slaat spijkers met koppen, forceert een debat en zijn nota zal nog verschillende keren als uitgangspunt van discussie gebruikt worden. De wijziging van de statuten heeft niet geleid tot een betere samenwerking tussen partij en parlementsfracties. Op het Bureau wordt zelfs even overwogen de afgeschafte contactcommissie opnieuw leven in te blazen ⁹. Tot een formele heroprichting van de contactcommissie wordt uiteindelijk niet beslist omdat in de schoot van het Nationaal Comité om het even wie kan worden geconsulteerd. Informeel blijft deze contactcommissie echter wel bestaan want in hetzelfde verslag staat in een noot dat achteraf beslist wordt de contactcommissie naar een andere datum te verschuiven. Formeel bestaat de commissie dus niet meer, maar informeel blijft de commissie gewoon verder werken. De nota van De Stexhe zelf wordt voor bespreking doorverwezen naar het Bureau maar passende conclusies worden er niet uit getrokken.

II. Een slechte verstandhouding tussen de partij en de regering

Maar niet enkel de relatie tussen de partij en haar parlementaire fracties verloopt niet optimaal. Ook de partij en de regering staan op gespannen voet. De interne gevolgen van de koningskwestie laten zich voelen. Eerste Minister Duvieusart biedt na de aanstelling van Boudewijn als koninklijke prins op 11 augustus 1950 zijn ontslag aan. Vijf dagen later vormt Pholien een nieuw kabinet. Zeven ministers uit het Kabinet-Duvieusart moeten plaatsruimen voor acht nieuw-

van het Nationaal Comité: "Het Bureau van het Nationaal Comité is samengesteld uit: de Nationale Voorzitter, de Voorzitters van de vleugels, 2 leden van het Nationaal Comité, 1 per vleugel, aangeduid als bijzitters, door hun respectievelijke vleugel dat tevens een plaatsvervangend lid aanduidt. Het Bureau heeft als opdracht de vergaderingen en de werkzaamheden van het Nationaal Comité voor te bereiden en te waken op de uitvoering van zijn beslissingen".

⁸ Een nota van Paul de Stexhe 'Overwegingen voor een gewetensonderzoek over het Nationaal Comité', archief CVP-nationaal, 2.1.10/1.

⁹ Verslag van het Bureau van 3 november 1951, archief CEPES 1.2.1.7/2.

komers, zonder ministeriële ervaring. Vooral het niet opnemen van enkele politieke zwaargewichten zoals Gaston Eyskens, Jean Duvieusart en August De Schryver zorgt ervoor dat de bekwaamste stuurlui aan wal blijven staan. Eerste minister Pholien ondervindt dit onmiddellijk als een bijzondere handicap en probeert op een indirecte wijze een aantal figuren te betrekken bij zijn regeringsbeleid. Zo schrijft hij op 22 augustus 1950 aan August De Schryver: "J'ai un besoin absolu d'être éclairé par ceux de mes amis qui ont un grand crédit moral. Tu es évidemment de ceux-là"¹⁰. Bovendien wordt binnen de partij aangevoeld dat door het niet kunnen nakomen van haar belangrijkste programmapunt, de CVP in feite niet meer gesteund wordt door een meerderheid in het land. Over de ontbinding van het parlement wordt dan ook al snel van gedachten gewisseld. Een vertrouwelijke nota van april 1951 brengt de onzekerheid tot uiting: de ontbinding van het parlement moet als een mogelijke hypothese worden beschouwd, maar is op dat ogenblik onlogisch want zou de indruk geven dat de CVP niet bekwaam is te regeren. Manifeste de ontbinding als mogelijkheid uit de weg gaan zou echter de indruk kunnen geven dat de CVP bang is voor de verkiezingen, wat ook moet vermeden worden¹¹.

De gevolgen van de koningskwesitie en het terugtreden van enkele belangrijke figuren die op het vertrouwen van het ACW kunnen rekenen, zorgt voor een onevenwicht in de standenvertegenwoordiging binnen de regering. Dit leidt tot een zeker wantrouwen van het ACW. De christelijke arbeidersbeweging ziet in de 'interne zuiveringsoperatie' een maneuver van een aantal (Franstalige) conservatieven om hun greep op de partij te verstevigen¹². Op het congres van 23 en 24 september 1950 worden dan ook alle krachten gemobiliseerd om bij de verkiezing van een nieuw Nationaal Comité zoveel mogelijk 'christen-democratische' kandidaten verkozen te zien¹³. Ondanks een sterke mobilisatie waarbij aan de 'christen-democratische' achterban op het congres de nodige ordewoorden worden gegeven, valt het aantal christen-democraten in het nieuw samengestelde Nationaal Comité eerder tegen.

A. De crisis van 20 oktober 1951

Een eerste echte regeringscrisis vindt in de maanden september en oktober 1951 plaats. De verhoging van de broodprijs van 6,90 BEF naar 7,50 BEF geeft onmiddellijk aanleiding tot sociale actie, geleid door het ABVV. Het ACV volgt. Bovendien talmt de regering met een wettelijke regeling inzake een bijzondere belasting op de buitengewone winsten waarop door het ACW wordt aangedron-

10 Brief van Pholien aan De Schryver, archief De Schryver, 4.8/1.

11 'De openbare opinie'; Archief CVP-nationaal, 2.1.8/2.

12 P. PASTURE, Hoofdstuk V, Herstel en expansie (1944-1960), in: E. GERARD, *De christelijke arbeidersbeweging in België, 1981-1991, Deel 1*, Leuven, Universitaire Pers, 1991, blz. 283.

13 Met christen-democratische kandidaten worden die kandidaten bedoeld die kunnen rekenen op de steun van het ACW. De verwijzing 'christen-democratisch' slaat dus niet op de partij in haar geheel, maar op de 'linkervleugel' van de CVP.

gen en dat ook door het Nationaal Comité reeds is goedgekeurd¹⁴. Vooral psychologisch is zo'n regeling van belang want het wordt als een zaak van moraliteit beschouwd. Eerste minister Pholien is echter geenszins overtuigd van de doelmatigheid en ook Gaston Eyskens twijfelt aan de fiscale opbrengst ervan. Het groeit echter uit tot een symbool in de strijd tussen de christelijke arbeidersbeweging en een groep conservatieve parlementsleden (vooral in de senaat). Geen bijzondere belasting maar wel een verhoging van de broodprijs, dat betekent tweemaal de eisen van de christelijke arbeidersbeweging naast zich neerleggen. Op 20 oktober 1951 roept minister van Sociale Voorzorg Van den Daele een Nationale Paritaire Raad (voorloper van de Nationale Arbeidsraad) samen om uit de sociale impasse te geraken.

Tijdens deze besprekingen komt het tot een kortsluiting tussen de regering en het ACV. De regering gaat in op de eisen van het ABVV. Het ACV, dat meer voorzichtige eisen formuleert, voelt zich voorbijgestoken. Het ACV leidt gezichtsverlies en wordt beschouwd als de (al te trouwe) bondgenoot van de regering. Zijn kwantitatieve zwakte wordt hier ook kwalitatief duidelijk¹⁵. De regering neemt een aantal financiële lasten voor haar rekening en weet op die manier de sociale vrede opnieuw af te kopen. Maar de wijze waarop dit tot stand komt, doet de gemoederen tussen de verschillende standen in de CVP hoog oplaaien¹⁶. Niet enkel met het ACV maar ook met het parlement komt de regering door deze actie in botsing. Het parlement wordt bij de onderhandelingen niet betrokken maar het akkoord wordt wel ter goedkeuring aan het parlement voorgelegd. Vooral conservatieve CVP'ers maken van de miskenning van het parlement gebruik om het akkoord zelf en het ACV te bekritisieren.¹⁷

Op het Bureau van het Nationaal Comité worden einde oktober 1951 de (onhandige) demarches van de regering besproken en de druk om in te grijpen groeit. Vooral op economisch vlak moet de 'homogene formule' worden versterkt. Het Nationaal Comité bevestigt op 27 oktober in een communiqué zijn steun in de formule van de homogene regering, maar betreurt de "miskening van de verantwoordelijke groeperingen zelfs ten nadele van parlementaire prerogatieven"¹⁸. Opvallend is de wijze waarop naar de regering wordt verwezen: de formule van de homogene regering, niet de regering-Pholien wordt gesteund. Op deze vergadering trekt het Nationaal Comité twee besluiten uit de politieke si-

14 De Korea-crisis van 1950 leidt tot een sterke economische groei met hoge winsten voor de grote bedrijven, maar door de ongelijke spreiding van de productie blijft de werkloosheid hoog. Op 9 juni 1951 insisteert het Nationaal Comité de regering een wetsontwerp over de buitengewone winsten zonder verdere vertraging te behandelen (Archief, CVP-nationaal, 2.1.10/1).

15 In 1950 is het ACV nog de mindere van het ABVV. In de ondernemingsraden beschikt het ACV slechts over 36.4% van de zetels terwijl het ABVV 60,6% van de zetels inneemt. Ter vergelijking: bij de sociale verkiezingen van 2000 wist het ACV 58.7% van de zetels in de ondernemingsraad in de wacht te slepen, terwijl het ABVV 33.1% van de zetels kreeg toegewezen.

16 Volgens *De Standaard* van 4 oktober 1951 vragen de christen-democraten de vervanging van premier Pholien door Gaston Eyskens en van minister van Buitenlandse Zaken Van Zeeland door August De Schryver.

17 Het Antwerpse kamerlid Maria de Moor-Van Sina laat aan *De Standaard* van 31 oktober 1951 weten het ongehoord te vinden dat één standsorganisatie de wet kan stellen zonder het parlement in de kwestie te kennen.

18 Verslag van het Nationaal Comité van 27 oktober 1951, archief CVP-nationaal 2.1.9/2.

tuatie. Vooreerst wordt er een delegatie aangeduid, bestaande uit de nationaal voorzitter en de twee vleugelvoorzitters, om contact op te nemen met eerste minister Pholien en hem duidelijk te maken dat de partij hem onmiddellijk zou vervangen, mocht er zich een opvolger aandienen. Omdat zo'n opvolger niet voorhanden is, is het Nationaal Comité voorstander van een grondige wijziging van de regering. Ten tweede geeft het Nationaal Comité volmacht aan het Bureau en de twee voorzitters van de parlementsfracties om het meest gunstige ogenblik te kiezen om over te gaan tot een wijziging van de regering.

Drie dagen later komt de Kamerfractie samen om zich uit te spreken over de regering en ook de kamerleden nemen de formulering van het Nationaal Comité over. De senaatsfractie komt op 31 oktober samen en bevestigt wel haar uitdrukkelijke steun aan de regering en Pholien als eerste minister. De verscheidenheid in de publieke steunbetuigingen onderstreept de verdeeldheid.

Tijdens een geheime ontmoeting wordt de toestand besproken: zowel over de homogene formule, het verder bestaan van de regering-Pholien, als over een mogelijke coalitieformule wordt er gesproken¹⁹. De Schryver keurt de beslissingen van de regering niet af, maar wel de wijze waarop deze beslissingen tot stand zijn gekomen. Zolang er geen andere regering is om de huidige te vervangen, moet de regering Pholien in het zadel blijven. Eyskens kant zich tegen een coalitieregering en meent dat de huidige regering de haar aangegane engagementen moet nakomen en uitvoeren. Struye maakt enkele constitutionele bedenkingen. Bij een ontslag van een regering ligt de bal in het kamp van de Koning. De Koning kan een homogene regering vervangen door een andere homogene regering. Wanneer de oppositie een vertrouwensstemming vraagt over de regering Pholien en de CVP een vertrouwensmotie stemt, is het ongeloofwaardig de regering nadien nog te wijzigen. Fractie leider in de Kamer du Bus en Kamervoorzitter Van Cauwelaert stellen beiden vast dat de regering feitelijk niet meer over het vertrouwen van de parlementsleden beschikt. Van Cauwelaert stuurt aan op een crisis die niet meer dan 24 uur mag duren en waarbij er onmiddellijk een opvolger voor Pholien moet klaarstaan. Senaatsvoorzitter Struye herinnert er Van Cauwelaert echter aan dat de vertrouwensmotie van de senaatsfractie duidelijk wel een steunbetuiging aan het adres van Pholien is. Alhoewel Eyskens de formule van de homogene regering verdedigt, is hij zich bewust van de moeilijkheden die zich zullen blijven stellen, wie ook deel zal uitmaken van de regering. Voor Waals vleugelvoorzitter Herbiet is het minimum minimorum een versterking van de regering maar hij is een nog groter voorstander van een volledig nieuwe regering.

Pholien, die pas later de vergadering bijwoont, pleit voor een snelle versterking van de regering met één of twee krachtige persoonlijkheden. Pholien wil deze operatie gerealiseerd zien voor 6 november, dit is de dag waarop hij geïnterpelleerd zal worden m.b.t. het 'akkoord van 20 oktober'. Struye ziet dit niet zitten. Het maakt de interpellatie tot een nodeloos moeilijk debat. Hij pleit er opnieuw voor dat de groepen een genuanceerde motie van vertrouwen opstellen. Maar Pholien verzet zich hier heftig tegen en antwoordt: "Ik heb het vertrouwen of ik heb het vertrouwen niet. Wanneer ik het vertrouwen niet heb, bied ik onmiddellijk mijn ontslag aan, maar vergeet niet dat ik nog steeds veel vertrou-

19 Deze geheime ontmoeting heeft wellicht plaats op 2 november 1951. Aanwezig zijn: Lefèvre (voorzitter), De Schryver, du Bus (fractie leider Kamer), Struye (voorzitter Senaat), Eyskens, Van Cauwelaert (voorzitter Kamer), Herbiet (Waals vleugelvoorzitter), Pholien (premier), Duvieusart en De Schuyffeeler (Vlaams vleugelvoorzitter). Verslag van dit onderhoud is terug te vinden in het Archief Vermeire, bundel 10, blz. 27-30.

wen heb in het land en dat er op dit ogenblik niemand klaarstaat om mij op te volgen". Van Cauwelaert antwoordt onmiddellijk dat Pholien de verklaringen van het Nationaal Comité en van de Kamer niet in de wind kan slaan en deze verklaringen zijn duidelijk: steun aan een homogene formule maar niet aan de regering Pholien. Voorzitter Lefèvre ziet maar één oplossing: er moet zeer snel een opvolger voor Pholien worden gezocht en wanneer die niet te vinden zou zijn, is een vertrouwensstemming aan het adres van de regering noodzakelijk.

Een opvolger is op 6 november echter niet voor handen. Pholien onderneemt stappen om Gaston Eyskens te overhalen tot de regering toe te treden en biedt hem het vice-premierschap aan. Pholien haalt er zelfs de Leuvense rector Mgr. Van Waeyenbergh bij om hem te overtuigen, maar Eyskens blijft vastbesloten²⁰. Als eerste argument schuift Eyskens het gebrek aan vertrouwen van de CVP in zijn persoon t.g.v. de koningskwesitie naar voren. Maar dit argument verbergt een meer gewichtige reden die Eyskens in zijn memoires zelf aanhaalt maar die ook tijdens de besloten vergadering van 2 november 1951 duidelijk is geworden. In zijn memoires schrijft hij niet te geloven dat zijn aanwezigheid ten gronde veel zou veranderen. Het kan een tijdelijke goodwill bij de publieke opinie teweeg brengen, maar de moeilijkheden zullen opnieuw opduiken. Hoewel Eyskens de homogene formule blijft steunen en een coalitieregering afwijst, ziet hij geen beterschap mogelijk. Er is een fundamenteel gebrek aan cohesie en aan overtuiging en geen enkele regering kan dat overwinnen. Eyskens is niet bereid zich (opnieuw) te laten verbranden door een regering die gedoemd is te mislukken.

B. *De ontknoping van een crisis*

Eerste minister Pholien overleeft de interpellatie en de druk op zijn persoon en op zijn regering vermindert even. Een incident over de huishuurwet doet de regering opnieuw wankelen. Paul Vanden Boeynants dient op 10 december 1951 amendementen in op het wetsontwerp op de huishuurwet en weet zich hierbij gesteund door de middenstandsvleugel. In de commissie wordt het ontwerp van minister Van den Daele goedgekeurd door een wisselmeerderheid met steun van de socialisten. In de plenaire zitting komen een aantal CVP'ers die het amendement in de commissie gesteund hebben, terug op hun stappen maar niet zonder een verklaring van fractieleider du Bus de Warnaffe waarin hij de regering uitdrukkelijk afkeurt²¹. Du Bus laat duidelijk verstaan dat zijn fractie het ontwerp enkel goedkeurt om de regering niet in de minderheid te stellen, maar Pholien ziet geen reden hieruit conclusies te trekken, zolang het parlement hem niet uitdrukkelijk in de minderheid stelt. Hij is van mening dat niet een meerderheid in het Nationaal Comité maar in het parlement over het lot van zijn regering moet beslissen²². Pholien voelt zich gesterkt door de uitdrukkelijke steun die hij wel krijgt van de Senaatsfractie. Dit incident doet de geruchten over een mogelijke wijziging van de regering opnieuw toenemen. Eyskens, Duvieusart en De Schryver krijgen op een verzoeningscongres op 6 en 7 december 1951 in Gent ere-

20 J. SMITS, *Gaston Eyskens, De memoires*, Tielt, Lannoo, 1993, blz. 366.

21 Du Bus de Warnaffe op 13 december 1951 in de Kamer: "De CVP-fractie betreurt dat in deze aangelegenheid de rechten van het parlementair initiatief ingekort werden zonder inachtneming van de voorrechten van de Kamers. Haar stemming betekent dus geen goedkeuring zonder voorbehoud van het ontwerp, maar heeft een zuivere politieke draagwijdte."

22 *De Standaard*, 28 december 1951.

plaatsen en *De Standaard* besluit hieruit: "Men mag verwachten dat enkele mannen die een jaar geleden verplicht waren in de schaduw te treden, in het vervolg opnieuw een grotere rol zullen spelen"²³. La Libre Belgique start daarop een wat door *De Standaard* als 'ongepaste polemiek' wordt beschouwd, werpt zich op als de verdediger van Pholien, Van Zeeland en Meurice en richt een aantal scherpe aanvallen aan het adres van Eyskens, De Schryver en Duvieusart. Pholien schuift intussen de verantwoordelijkheid over het ontbreken van enige versterking van zijn regering van zich af. Tegenover *De Standaard* verklaart hij dat hij enkele personen heeft aangesproken om de ploeg te komen versterigen, maar dat hij de medewerking van hen niet heeft kunnen verkrijgen²⁴.

Voor Theo Lefèvre is de maat nu vol. Lefèvre start besprekingen die moeten leiden tot de aanduiding van een nieuwe eerste minister. Op 20 december komen Lefèvre, de twee vleugelvoorzitters Herbiet en Deschuyffeleer, Pholien, Van Zeeland, Eyskens en Duvieusart samen. Er wordt beslist een lijst met kandidaat-premiers op te stellen, bestaande uit de oud-eerste ministers. Lefèvre wordt opgedragen Segers te contacteren om zijn akkoord te krijgen ook de naam van Segers aan het lijstje toe te voegen. Eyskens dringt erop aan dat ook Lefèvres naam op het lijstje wordt gezet. Uiteindelijk moet dit leiden tot de opvolging van Pholien door Segers of Eyskens²⁵. In *De Standaard* wordt de dag nadien reeds gewag gemaakt van deze bijeenkomst. Er wordt verwezen naar de geheime diplomatie van Theo Lefèvre en een oplossing voor de regeringswijziging wordt in het vooruitzicht gesteld²⁶. Pholien zelf heeft het echter nog steeds niet begrepen op zijn ontslag en blijft de mening toegedaan dat een versterking van zijn ploeg de beste oplossing is.

Intussen roepen enkele senatoren op 27 december de senaatsfractie samen om de politieke toestand te bespreken. Ook eerste minister Pholien, zelf senator, is aanwezig. De wrevel groeit omdat voorzitter Lefèvre (en het Nationaal Comité) tegen de regering acties ondernemen zonder de parlamentsfracties hierin te kennen. Hoewel een aantal senatoren kritiek hebben op enkele aspecten van het regeringsbeleid, wordt de regering op zich door de senatoren niet in vraag gesteld. Een politieke crisis moet worden vermeden. Een versterking van de regering moet worden overwogen. De senaatsgroep drukt zijn vertrouwen uit in de eerste minister. Pholien is er blijkbaar in geslaagd de senatoren achter zich te krijgen. Het zal een oplossing voor de regeringscrisis niet vergemakkelijken en de relatie tussen de senaatsgroep en het Nationaal Comité niet verbeteren²⁷.

Op 5 januari 1952 organiseert de partijvoorzitter een nieuwe bijeenkomst waar naast zichzelf en Pholien, ook Van Zeeland en Eyskens aanwezig zijn. Lefèvre is vastbesloten ditmaal zonder veel omhaal Pholien duidelijk te maken dat hij aan de koning zijn ontslag moet aanbieden. Voorzitter Lefèvre beveelt de eerste minister: "U bent niet de passende persoon om deze regering te leiden. U moet de baan ruimen... U gaat dus uw ontslag aanbieden en wij zullen de koning suggereren dat, als hij uw ontslag niet weigert, het goed zou zijn of van Zeeland, of

23 *De Standaard*, 11 december 1951.

24 *De Standaard*, 16 december 1951.

25 Archief Vermeire, 10.

26 *De Standaard*, 21 december 1951.

27 'Notes sur les dernières réunions du groupe social chrétien du Sénat', in: Archief Vermeire, 10.

Eyskens, of mijzelf als formateur aan te duiden..."²⁸. De koning zou dus onmiddellijk een lijst krijgen met drie kandidaat-formateurs: Van Zeeland, Eyskens en Lefèvre en dit om te vermijden dat de koning op dat ogenblik een andere formateur zou aanduiden binnen of buiten de CVP. Dat Lefèvre Pholien met harde hand aanpakt kan niet echt als een verrassing worden beschouwd. De zachte dwang maakt bij Pholien blijkbaar geen indruk. Eyskens toont zich in zijn memoires bijzonder geschokt door de brutale toon en de werkwijze van Lefèvre. Hij vindt dit zowel menselijk als grondwettelijk onaanvaardbaar²⁹.

Eyskens is blijkbaar zo geschokt door het optreden van Lefèvre dat hij enige rechtlijnigheid verliest. Alhoewel hij enkele dagen voordien Lefèvre dwingt zichzelf als kandidaat-premier aan te bieden, vindt hij het nu plots 'ongebruikelijk' dat een partijvoorzitter zo iets doet. Ook spoort hij in een brief Pholien aan niet toe te geven aan de druk van Lefèvre, zolang hij in het parlement niet in een minderheid wordt gesteld³⁰. Eyskens houdt zelf ook de boot af om Pholien op te volgen en de vraag is waarom? Zelf brengt hij twee redenen aan. Vooreerst zou het wantrouwen binnen de partij tegenover zijn persoon nog groot zijn. Bovendien wil hij zich meer toeleggen op zijn professoraat. Maar of dit de werkelijke redenen zijn is twijfelachtig. Heeft het optreden van Lefèvre de doorslag gegeven? Dit klinkt weinig waarschijnlijk. Eyskens is niet de persoon om zich snel te laten imponeren. Dat Eyskens zich, zoals hij zich eerder heeft uitgelaten, niet in een avontuur wil storten waarvan de kans op een goede afloop uitgesloten is, is meer waarschijnlijk. Wanneer Van Houtte wordt aangesteld tot formateur vraagt hij Eyskens minister van Financiën te worden. Opnieuw weigert Eyskens. Wanneer Lefèvre op 16 januari 1952 aan Jean Duvieusart, de nieuwe minister van economische zaken en middenstand in de regering Van Houtte, schrijft "Au cours de la crise qui aurait été moins longue si certains ne s'étaient pas accrochés, si d'autres avaient répondu à l'appel du parti et d'autres encore tenu leurs engagements, votre dévouement et celui de Monsieur A.E. Janssen nous ont été précieux", heeft hij het dan niet o.a. over Eyskens die niet het appel van zijn partij beantwoordt?³¹

III. Een nieuwe regering, maar geen betere verstandhouding

Op 12 januari 1952 bespreekt het Nationaal Comité, dat tot dan toe buiten de besprekingen omtrent de regeringscrisis is gehouden, de politieke toestand³². Een aantal lessen moeten uit de gebeurtenissen van de voorbije maanden worden getrokken. Zo is een meer regelmatig en nauwer contact tussen regering en Nationaal Comité noodzakelijk. Daarnaast moet ook werk gemaakt worden van een beter contact met wat 'de sociale democratie' wordt genoemd en met de grote beroepsorganisaties. Tijdens deze vergadering telefoneert aftredend premier Pholien naar Lefèvre met de vraag of hij voor het Nationaal Comité mag verschij-

28 De citaten komen uit W. PLAVSIC, *Mijnheer de Eerste Minister. Geschiedenis van het ambt sinds 1830. Biografieën van de Eerste minister van 1944 tot nu*, Tielt, Lannoo/Algemeen Rijksarchief, 1989, blz. 160. Plavsic zelf vermeldt geen bronnen waardoor we geen volledige zekerheid hebben over deze bewoordingen. Ook Eyskens deelt eenzelfde tendens van de boodschap mee in zijn memoires.

29 Jozef Smits, *a.w.*, blz. 368.

30 *Ibid.*, blz. 368.

31 Brief van Lefèvre aan Duvieusart, archief CVP-nationaal, 2.1.10/1.

32 Nota van het Nationaal Comité, archief CVP-nationaal, 2.1.10/1.

nen, maar Lefèvre weigert dit omdat hij de grondwettelijke prerogatieven van de koning niet wil schenden³³. Enkele uren later aanvaardt de koning het ontslag van Pholien en benoemt hij minister van financiën Van Houtte tot formateur. Waarom heeft de koning gedurende drie dagen het ontslag van Pholien in beraad gehouden? Volgens *Le Peuple* heeft de koning gewacht op het definitief verdict van het Nationaal Comité alvorens het ontslag te aanvaarden³⁴.

Op 15 januari 1952 volgt Van Houtte Pholien op als eerste minister. Daarmee is de CVP sinds de parlementsverkiezingen van 1950 toe aan haar derde premier. Vanaf begin november 1951 wordt er binnen de CVP actief gezocht naar een opvolger voor Pholien, maar nooit valt de naam van Van Houtte. Het is dan ook opvallend dat de koning de outsider Van Houtte benoemt en dus niet kiest uit het lijstje dat door de CVP-leiding is opgesteld. Eyskens verklaart in zijn memoires dat hij via Lefèvre Van Houtte aan de koning heeft gesuggereerd, maar blijkbaar nadat de koning zelf heeft kenbaar gemaakt zich niet gebonden te voelen door de aanvankelijke suggesties van de partijleiding³⁵. Bovendien is Van Houtte ongetwijfeld een compromisfiguur: hij is tijdens de ontknoping van de koningskwestie niet gecontesteerd geworden, heeft meer aandacht voor economische problemen dan aftredend premier Pholien, is professor in Gent maar aanvaardbaar voor de Waalse publieke opinie. Hij maakt reeds deel uit van de regering en kan derhalve zorgen voor de nodige continuïteit. Deze continuïteit verzekert hij ook door slechts twee ministers niet opnieuw op te nemen in zijn kabinet. Wel wijzigt hij de bevoegdheden van verschillende ministers. De minister van Binnenlandse Zaken Brasseur wordt vervangen door Moyersoën, die op zijn beurt als minister van Justitie wordt opgevolgd door Pholien. Minister van Wederopbouw De Boodt wordt vervangen door Coppé die als opvolger op het ministerie van Economische Zaken en Middenstand oud-premier Duvieusart krijgt. Als minister van financiën wordt Van Houtte vervangen door A.E. Janssen.

A. *Nadenken over een remediëring voor een betere verstandhouding tussen partij, fracties en regering*

Ook op het Bureau wordt er nagedacht over een mogelijke remediëring. Op het Bureau van 2 februari 1952 wordt een brief van Kamerfractie leider du Bus aan zijn collega van de Senaat (De Bruyne) besproken waarin wordt gepleit voor betere samenwerkingsverbanden tussen de fracties onderling en tussen de fracties en het Nationaal Comité. Deze relaties zijn bijzonder verzuurd geraakt, vooral tussen de senaatsfractie en het Nationaal Comité t.g.v. de afloop van de regeringscrisis. Ook de nota de Stexhe wordt van onder het stof gehaald en opvallend is dat wat in deze nota wordt aangeklaagd, hier als remedie wordt voorgesteld. Er moet nog meer werk worden gemaakt om het Nationaal Comité over de

33 Opmerkelijk is de argumentatie van Lefèvre: wanneer een uittreidend eerste minister het Nationaal Comité vraagt te mogen verschijnen, kan dit niet omdat de koning bezig is met een consultatieronde en anders de prerogatieven van de koning zouden worden geschonden. Maar wanneer hij voordien een lijst van kandidaat eerste-ministers voor de koning opstelt, voelt hij zich niet gehouden tot enige terughoudendheid omwille van de prerogatieven van de koning en heeft hij geen last van grondwettelijke bezwaren.

34 *Le Peuple*, 14 januari 1952. Gehaald uit: L. VAN EYGEN, *Boudewijn en de monarchie in de Belgische pers. De naweeën van de koningskwestie (1950-1954)*. Diss. Lic. Geschied. KULeuven, 2000, blz. 101.

35 Jozef Smits, *a.w.*, blz. 369.

politieke toestand te 'informer'. Alle ministers krijgen een brief van voorzitter Lefèvre met de vraag om het Nationaal Comité bijzondere inlichtingen te verstrekken betreffende alle vraagstukken van dringend actueel belang. Maar het is net dat wat de Stexhe veranderd wil zien: het Nationaal Comité moet niet geïnfomeerd worden over beslissingen maar moet zelf beslissingen nemen³⁶. De nood aan een beter coördinatie groeit en het schrappen van de contactcommissie heeft niet geleid tot een betere relatie tussen partij (Nationaal Comité) en parlementsfractionen. Josse Mertens treedt deze stelling en de kritiek van de Stexhe bij. Het Nationaal Comité wordt te vaak voor voldongen feiten geplaatst door het Bureau dat, na 'wijze raadgevers' te hebben geraadpleegd, stelling heeft ingenomen zonder het Nationaal Comité hierin te kennen. Maar ook het Nationaal Comité zelf treft schuld: "Het Nationaal Comité, hoe uitstekend ook de verhouding en de vriendschap tussen de leden, vormt niet meer in dezelfde mate een ploeg, beziel door een gemeenschappelijke geest en gericht naar eenzelfde duidelijk aangevoelde doelstelling". Hij pleit voor een vervangingsformule voor de contactcommissie en voor een grotere bekommernis voor de 'geestelijke eenheid' van de partij³⁷. Ook Delhaize (lid van het Nationaal Comité) vraagt zich af wat het nut van het Nationaal Comité is wanneer er blijkbaar belangrijke vergaderingen hebben plaatsgehad over de binnenlandse politiek, maar waarover aan het Nationaal Comité niets wordt bericht. Het ergert hem bijzonder dat hij deze bijeenkomsten via de dagbladen moet vernemen. Als hij voorstelt om de nota de Stexhe in de Vlaamse vleugel te bespreken wordt hij door Lefèvre teruggefloten. Lefèvre vindt dat het Nationaal Comité niet moet klagen want dat het al "meer inlichtingen omtrent de politiek vernomen heeft dan in de voorgaande samenstellingen van het comité". Bovendien moeten de leden van het Nationaal Comité maar eens eerst leren zwijgen want al te vaak worden er inlichtingen aan de pers verschaft die men op dat ogenblik beter voor zich houdt³⁸. Wigny en De Schryver worden opgedragen een nota uit te werken die een structurele oplossing moet bieden op de gespannen relaties³⁹. Alhoewel de nood hoog is om te komen tot een duidelijke afbakening van de onderscheiden organen, is van deze nota of van een verwijzing ernaar niets terug te vinden. Wellicht is zo'n nota nooit geschreven of afgewerkt geraakt.

Ook de coördinatie tussen de christelijke arbeidersbeweging en de christendemocratische parlementsleden kan beter verlopen. Om met de nieuwe regering een ernstig incident zoals dat van '20 oktober 1951' te vermijden wordt beslist dat wanneer er politieke kwesties op de agenda staan, deze parlementsleden op de bestuursorganen van ACW-MOC kunnen worden uitgenodigd. Het contact met de parlementsleden in het algemeen moet beter worden georganiseerd

36 Verslag van het Bureau van 2 februari 1952, archief CEPSS, 1.2.1.7/2; archief CVP-nationaal, 2.1.10/1.

37 Nota van Josse Mertens 'Zending en werkwijze van het Nationaal Comité' van 7 maart 1952, archief CVP-nationaal, 2.1.10/1.

38 Nota van Delhaize van 7 maart 1952, archief CVP-nationaal, 2.1.10/1.

39 Voor individuele moeilijke gevallen zijn er ook praktische oplossingen. Om zich te verzekeren van de partijtucht bij rebellerende parlementsleden heeft Vlaams vleugelvoorzitter Deschuyffeleer voor Theo Lefèvre volgende suggestie "als een hond veel bast, doet men best hem binnen te pakken". Het betreft hier de mogelijke vervanging van De Paep door Heyman als lid van het Nationaal Comité. "Eens binnengepakt doen wij hem dan wel zwijgen wanneer het past. Ik kan U in alle geval verzekeren, dat het NC van de ene dag op de andere, door Heyman met hand en tand verdedigd wordt". Brief van Deschuyffeleer aan Lefèvre van 23 januari 1952, archief CVP-nationaal 2.1.10/1.

en Barbé, adjunct-secretaris van het ACW, wordt hiervoor als contactpersoon aangeduid. Het nationaal politiek comité van het ACW levert niet de verhoopte resultaten op en daarom wordt er een nieuwe politieke contactcommissie opgericht, waarin parlementsleden en leiders van de beweging elkaar kunnen ontmoeten wanneer dit door het ACW wenselijk wordt geacht ⁴⁰.

Maar ondanks de interne discussies en werknota's wijzigt de besluitvorming niet. Wanneer de agitatie van de socialisten einde maart 1952 toeneemt en het ACW zich zelfs bereid toont om met het ABVV een gemeenschappelijke vakbondsactie te organiseren, beslist het Bureau niet deze zaak op het Nationaal Comité te brengen en daar een strategie uit te werken, maar wel een sociale agendacommissie en een uitgebreid Bureau bijeen te roepen ⁴¹. Even lopen de spanningen tussen de verschillende standen hoog op, maar de violen worden gestemd en in mei keert de rust terug. Doch een aantal nieuwe donderwolken dreigen. Ditmaal levert vooral de 24-maandendiensttijd en het repressievraagstuk een aantal spanningen op ⁴².

B. Een zo groot mogelijke afstand tussen partij en regering?

Voor de socialistische oppositie is de discussie over de diensttijd een dankbaar oppositiewapen wat leidt tot een aantal incidenten die hun hoogtepunt kennen in augustus 1952. Deze diensttijd wordt verdedigd met de argumenten dat België zich niet kan onttrekken aan zijn internationale verplichtingen en dat de veiligheid, binnen het kader van een internationale samenwerking, moet worden verzekerd. Maar de andere deelnemende landen voeren niet de 24-maandendienst in, waardoor dit argument ongeloofwaardig wordt. De regering Van Houtte beslist op 13 augustus 1952 om het in de praktijk te houden bij een 21-maandendienst, maar wil niet raken aan het principe van de 24 maanden ⁴³. Dit laatste zet kwaad bloed binnen de CVP. Het Nationaal Comité vraagt de regering deze ongelijke behandeling tussen België en de andere betrokken landen teniet te doen. De invoering van de 24 maanden is gerechtvaardigd, maar moet dan voor

⁴⁰ M. VAN DEN WIJNGAERT en P. WEYNS, De politieke opstelling van het ACW en zijn verhouding tot de CVP (1945-1966), in: E. GERARD (red.), *De kracht van een overtuiging. 60 jaar ACW 1921-1981*, Zele, Reinaert Uitgaven, 1981, blz. 199.

⁴¹ Deze agitatie is het gevolg van de overeenkomst van 20 oktober 1951 waarbij een loonsverhoging voor een half jaar werd overeengekomen. In maart 1952 nadert de vervaldag en de socialisten eisen een definitieve regeling van deze loonsverhoging. Ook de 24-maandendienst wordt voorwerp van discussie waarbij de socialisten zich als de hevige tegenstanders van deze regeling profileren. Bovendien zorgt het uitblijven van een wettelijke regeling inzake de bijzondere winsten voor heel wat ergernis.

⁴² De 24-maandendienst vloeit voort uit de stijgende spanningen t.g.v. de Koude Oorlog. De luchtbrug naar Berlijn, de staatsgreep in Praag en vooral de Korea-crisis leiden tot een verhoging van de militaire inspanningen van de Westerse landen, zowel materieel als personeel. Van 69.000 militaire effectieven moet het aantal in 1953 opgevoerd worden tot 163.000 militairen. De begroting van defensie bedraagt in 1950 9,5 miljard en wordt in 1952 opgevoerd tot 23 miljard. Reeds op 5 september 1950 hebben de vijf leden van de WEU principieel beslist tot een verhoging van de duurtijd van de legerdienst, zonder dit verder concreet uit te werken.

⁴³ Rik Vermeire verklaart de hardnekkigheid van de regering door de benoeming van een militair (De Greef) als minister van Defensie. Hierdoor wordt de 24-maandendienst louter als een militair probleem benadert, zonder de politieke aspecten te in rekening te nemen. Archief Vermeire, 10.

alle deelnemende landen gelijk zijn. Volgens het Nationaal Comité stoort de bevolking zich niet zozeer aan die 24 maanden, maar wel aan de ongelijkheid. Dat de gemeenteraadsverkiezingen van 12 oktober 1952 gevaarlijk dichtbij komen is voor het Nationaal Comité wellicht een extra motivatie om wat goodwill bij de bevolking los te weken. Begin augustus brengt een delegatie van het Nationaal Comité een officieel bezoek aan de eerste minister om haar grieven kenbaar te maken. Tijdens een nabespreking van dit bezoek op 4 augustus 1952 wordt betreurd dat het gesprek met de eerste minister heeft plaatsgevonden "in omstandigheden die onverenigbaar zijn met het plechtig karakter dat de partij hieraan wilde geven" ⁴⁴.

Ook Pholien komt als minister van Justitie onder vuur te liggen en komt zowel met de Vlaamse als met de Waalse vleugel in botsing. Hij verleent genade aan de ter dood veroordeelde beul van Breendonk, De Bodt, en stelt Van Coppenolle, de bevelhebber van de rijkswacht onder de bezetting, voorlopig vrij, wat hem vooral door de Waalse vleugel niet in dank wordt afgenomen. De wijze waarop hij het onderzoek over de aanslag op de IJzertoren heeft afgehandeld zet bij de leden van de Vlaamse vleugel dan weer kwaad bloed. De aanwezigheid van enkele (Vlaamse) ministers op de IJzerbedevaart zorgt eveneens voor spanningen tussen de twee vleugels onderling en tussen de vleugels en de regering. In een brief aan Lefèvre steekt Herbiet zijn ontgoocheling over de regering niet onder stoelen of banken: "Je suis, une fois de plus, déçu par le Gouvernement" aldus Herbiet ⁴⁵. De positie van Pholien als minister van Justitie wordt onhoudbaar maar premier Van Houtte weigert in te grijpen. De drie voorzitters (Lefèvre, Deschuyffeleer en Herbiet) schrijven een gezamenlijke brief aan de eerste minister waarop hij wordt gevraagd onmiddellijk een beslissing te nemen en naar de partijraad te komen om het beleid van de regering m.b.t. de repressie en het incivisme te preciseren ⁴⁶. Een week later stuurt Lefèvre opnieuw een brief naar de eerste minister. Een nieuw Comité voor Beroep op het Land dat bestaat uit een afvaardiging van alle in België bestaande verzetsgroepen wordt opgericht t.g.v. de zaak De Bodt en Van Coppenolle. Hun belangrijkste eisen zijn het ontslag van minister Pholien en een nieuwe regeling m.b.t. de vrijlating van repressiegevallenen. De eerste minister ontvangt verschillende malen de afgevaardigden van dit Comité en belooft hen te raadplegen wanneer nieuwe wetsontwerpen ter zake zullen worden voorbereid. In Vlaanderen wordt dit opnieuw beschouwd als een capitulatie tegenover het Waals verzet. "Het comité laat maar één klok horen en zeker niet de Vlaamse klok" zo luidt het in *De Standaard* ⁴⁷. Ook Lefèvre is bijzonder verantwoordigd en pakt premier Van Houtte hard aan: "Wanneer ik thans de 'Nation Belge' lees, (...) vraag ik mij af of er in de regering nog juristen zitten die de grondwet kennen en bezorgd zijn, om de prerogatieven van de wetgevende macht tegen elk ingrijpen van officieuze organismen te vrijwaren". Lefèvre grijpt ook de gelegenheid aan om Van Houtte een andere ergernis over te maken: "Bovendien

⁴⁴ Verslag van het Nationaal Comité van 4 augustus 1952, archief CVP-nationaal, 2.1.11/1. Herbiet, die op dat ogenblik voorzitter Lefèvre vervangt, schrijft na afloop van het de vergadering van het Nationaal Comité de premier een brief waarin de standpunten nogmaals omstandig worden uiteengezet. Brief van Herbiet aan Van Houtte op 6 augustus 1952, archief CVP-nationaal, 2.1.11/1.

⁴⁵ Brief van Herbiet aan Lefèvre op 30 augustus 1952, archief CVP-nationaal, 2.1.11/1.

⁴⁶ Brief van Deschuyffeleer, Lefèvre en Herbiet aan Van Houtte op 2 september 1952, archief CVP-nationaal, 2.1.11/1.

⁴⁷ *De Standaard*, 9 september 1952.

moet ik met spijt vaststellen dat U zelf en de Regering niet nalaat bij elke gelegenheid aan de partij te laten gevoelen dat de afstand tussen regering en partij zo groot mogelijk dient behouden en dat U beslist zijt de onafhankelijkheid van de Regering tegen de partijen en voornamelijk uw partij te verdedigen. (...) Ik kan niet onverschillig blijven voor de stelselmatige veronachtzaming van de partij zonder dewelke de Regering niet eens zou bestaan, noch voor de lichtzinnigheid waarmede allerlei maatregelen worden aangekondigd (beperking van het genaderecht van de Koning!) en maatregelen worden getroffen die gevaarlijke precedentes uitmaken en het institutioneel gevoel van de politici en het kiezers-corps noodzakelijk moeten verstompen."

Maar Van Houtte is niet van plan zich door zijn partijvoorzitter van zijn stuk te laten brengen en antwoordt: "Ik kan niet aanvaarden, dat, hierbij, mijn eerbied voor onze instellingen of mijn gehechtheid aan de idealen van de Partij zouden in twijfel getrokken worden. (...) Wat mijn standpunt tegenover de partij betreft, meen ik op het jongste congres van de CVP met de nodige duidelijkheid mijn opvatting te hebben uiteengezet. Ik herinner mij niet dienaangaande noch van uwentwege noch vanwege de bevoegde partijinstanties enige opmerkingen te hebben ontvangen. Voor het overige, meen ik dat de noodzakelijke verstandhouding tussen de regering en onze leidende politieke organen, door meningsverschillen, zoals die, welke in uw schrijven tot uiting komen, niet bevorderd wordt." ⁴⁸ Beiden hebben duidelijk hun positie bepaald en zijn niet van plan zomaar aan wederzijdse druk toe te geven ⁴⁹.

Terwijl partij en regering duidelijk op gespannen voet staan, dienen de gemeenteraadsverkiezingen zich aan. De CVP leidt een gevoelig verlies maar weigert daar officieel nationale conclusies uit te trekken. Intern heeft Lefèvre heel wat overredingskracht nodig om deze verkiezing niet als een nationale test te laten beschouwen ⁵⁰. Toch is de verwarring groot en velen voelen aan dat de partij in feite niet meer over voldoende legitimiteit beschikt om het homogene bewind verder te zetten ⁵¹. Op het Bureau van 18 november 1952 geeft Eyskens uiting van de grote onzekerheid die binnen de parlementsgroepen heerst. Lefèvre en du Bus onderlijnen de noodzakelijkheid van een nieuw duidelijk en precies regeringsprogramma, maar minister van Onderwijs Harmel wil eerst weten welke optie er wordt genomen: beslist men dat de regering moet blijven, dan moet ze regeren. Wil men dat de regering vertrekt, dan moet men haar liquideren ⁵². Zonder dat aan deze cruciale vragen een antwoord wordt gegeven, sleept de rege-

⁴⁸ Brief van Lefèvre aan Van Houtte op 9 september 1952 en antwoord van Van Houtte aan Lefèvre op 12 september 1952, archief CVP-nationaal, 2.1.11/1.

⁴⁹ Net zoals bij het onderhoud van 5 januari 1952 blijkt ook nu dat Lefèvre grondwettelijke argumenten in ongelijke mate gebruikt. Dat wetsvoorstellen eerst door het Nationaal Comité moeten worden goedgekeurd is voor hem geen probleem. Maar dat de regering een wetsontwerp voor advies wil voorleggen aan het Comité voor Beroep op het Land beschouwt hij als een schending van prerogatieven van de wetgevende macht.

⁵⁰ Verslag van het Nationaal Comité van 14 oktober 1952, archief CVP-nationaal, 2.1.11/1.

⁵¹ Zie bv. het verslag van een beperkte bijeenkomst op maandag 13 oktober 1952 in aanwezigheid van de leden van het Bureau, Van Cauwelaert, Struye, du Bus de Warnaffe, De Bruyne, De Schryver, Eyskens, Heyman, de eerste minister, de ministers Janssen, Segers, Moyersoën, Behogne. Archief Vermeire, 10. Deze vergadering wordt op 18 oktober 1952 verder gezet.

⁵² Verslag van het Bureau van 18 november 1952, archief CEPES 1.2.1.7/2.

ring zich voort. Inzake repressie, 24-maandendienst of een belasting op buitensporige winsten worden geen knopen doorgehakt. Twistpunten tussen partij, fracties en regering blijven bestaan. Enkel inzake de onderwijswetgeving is een stroomversnelling merkbaar. Rond dit thema lijkt een groepering van de troepen mogelijk. Maar ook hier blijft een botsing tussen partij en regering niet uit. Wanneer Harmel een nationale oplossing wil voor het onderwijsvraagstuk, wordt hij door de partij en door de bisschoppen teruggedrukt. Harmel moet zijn plannen voor een definitieve onderwijsregeling opbergen⁵³. In de onderwijshervorming moet de verdediging van het katholiek onderwijs worden voorop gesteld.

C. *Fracties en partij staan opnieuw tegenover elkaar*

Begin 1953 dienen er zich nieuwe donderwolken aan. Het tekort op de begroting wordt geraamd op zes miljard en t.g.v. de uitvoering van het CVP-programma in 1951 is er een meer-uitgave van drie miljard in vergelijking met het jaar ervoor. Premier Van Houtte heeft in beperkte kring de mogelijkheid van nieuwe belastingen reeds onmiddellijk na de gemeenteraadsverkiezingen laten vallen⁵⁴. Maar het thema van de belastingsverhoging komt pas vanaf februari 1953 echt op de politieke agenda. De watersnood die België teistert in de nacht van 31 januari op 1 februari 1952 zorgt voor een enorme schade. Maar er is geen ruimte meer op de begroting om in de schade tussen te komen. Het water staat de regering bijna letterlijk en figuurlijk aan de lippen. Verschillende CVP-parlementsleden laten weten een nieuwe belastingsverhoging niet te zullen goedkeuren, al wordt de regering daardoor in de minderheid gesteld⁵⁵. Deze nieuwe spanning geeft opnieuw aanleiding tot een gedachtewisseling over de relatie tussen partij, parlement en regering en wordt op een Bureau, uitgebreid met de parlementsleden van het Nationaal Comité, op 14 februari 1953 druk besproken. Een aantal deelnemers willen uitgebreide bureauvergaderingen (aangevuld met de parlementsleden van het Nationaal Comité) om tot een beter overleg te komen. Edgard De Bruyne, fractieleider in de Senaat, wil echter de autonome werking van de parlementsfracties beveiligd zien. Hij bindt de strijd aan met de partijleiding en ontwikkelt een scherp pleidooi waarin hij het voor de fracties opneemt: zij moeten werken in de geest van het programma, daar zijn de parlementsleden tenslotte voor gekozen, maar het kan niet dat er voortdurend imperatieven aan de fracties worden gegeven. De partij moet meer vertrouwen hebben in haar verkozenen. Zij moet uitgaan van de zekerheid dat op de commandoposten en op de sleutelposities mensen zitten die het vertrouwen van de partij wegdragen. Hij kant zich nu ook duidelijk tegen vroegere afspraken waarbij wetsvoorstellen eerst langs het Nationaal Comité moeten passeren. Deze voorstellen worden reeds eerst door het Studie- en documentatiecentrum onderzocht en dat volstaat voor hem. Wanneer wetsvoorstellen dan toch moeten onderzocht worden door het Nationaal Comité, dan kan dat door de parlementsleden die zetelen in het Nationaal Comité. Bovendien zit volgens hem het probleem niet zozeer bij de parlementsleden, maar wel bij de partij: "Le parti est plutôt une 'standen-organisatie', pas tellement de programme, mais de personnes". In het Nationaal Comité wordt niet

53 E. GERARD en W. BEKE, Tussen subsidiariteit en pluralisme. De CVP, het episcopaat en de wetgeving-Harmel (1950-1954), in: E. WITTE, J. DE GROOF en J. TYSENS (red.), *Het schoolpact van 1958, Ontstaan, grondlijnen en toepassing van een Belgisch compromis*, Brussel & Leuven, VUBPRESS & Garant, 1999, blz. 497 - 528.

54 Verslag van deze geheime bijeenkomst op 13 oktober 1952, archief Vermeire, 10.

55 Zie o.a. *De Standaard*, 19 februari 1953; *De Standaard*, 21 februari 1953.

gewaakt over het programma van de partij, maar over de belangen van de verschillende standen ⁵⁶.

Voorzitter Lefèvre blokt De Bruyne onmiddellijk af: vooreerst zijn de leden van het Nationaal Comité verkozen als lid ten persoonlijke titel en niet als vertegenwoordiger van één of andere stand, wat niet wil zeggen dat zij op de vergaderingen niet kunnen meedelen wat er in de verschillende sociale organisaties leeft. Ook twijfelt Lefèvre eraan dat iedereen die op bepaalde sleutelposities zit, enkel maar gedreven wordt door de geest van het partijprogramma. Tenslotte vindt hij het niet netjes dat De Bruyne een onderscheid maakt tussen de leden van het Nationaal Comité aangeduid door de partij en deze aangeduid door de parlementsfracties. Het Nationaal Comité treedt op als een eenheid en is het hoogste orgaan van de partij. Als uitsmijter laat Lefèvre De Bruyne weten dat de geregelde afwezigheid van de fractieleiders in het Nationaal Comité een goede samenwerking tussen partij en fractie ook niet echt bevordert ⁵⁷.

Tot een echt besluit komt het tijdens deze discussie opnieuw niet. Er wordt beslist het debat in het Nationaal Comité van 21 februari 1953 verder te zetten ⁵⁸. Daar wordt de dreigende belastingsverhoging onmiddellijk aangesneden als aanleiding om die pijnlijke verhouding tussen partij, fracties en regering opnieuw bloot te leggen. Enkele leden van het Nationaal Comité maken zich ook opnieuw druk over het feit dat zij inzake de financiële situatie van het land pas nu in kennis worden gesteld. Zij vragen zich af waarom zij niet vroeger geraadpleegd zijn geworden. Waarom wordt de kwestie van de belastingsverhoging op het Bureau wel druk besproken, maar plaatst het Bureau dit punt zelfs niet op de dagorde van het Nationaal Comité? Wanneer enkele aanwezige ministers hierover de discussie niet zouden geopend hebben, zou het Nationaal Comité er zelfs niets over vernomen hebben. Als het Nationaal Comité over zo'n belangrijke kwestie al niet wordt geconsulteerd, waarom wordt het dan niet gewoon opgeheven? Het ongenoegen is blijkbaar bijzonder groot en er wordt bedreigd enkel de regering nog verder te steunen wanneer eventuele fiscale maatregelen worden opgenomen in een breder programma dat voor de komende verkiezingen gerealiseerd moet worden.

Aangezien deze verkiezingen niet meer veraf zijn wordt er niet meer aangedrongen op een snelle ontbinding van het parlement. Ook een grondige hervorming van de partijorganisatie voor deze verkiezingen wordt niet meer wenselijk geacht. De uitslag van deze verkiezingen zal immers bepalend zijn voor de richting van deze hervormingen. Alles wordt nu in het werk gesteld om de dreigende electorale schade zoveel mogelijk te beperken. De vrees voor een nederlaag is groot en doet de tegenstellingen milderden. De verkiezingen die in het vooruitzicht worden gesteld tonen aan dat de grote vijand waartegen gestreden moet worden niet binnen de partij te zoeken is, maar de andere partijen zijn.

Besluit

Op een ogenblik dat partijen worden uitgebouwd tot sterke en slagvaardige organisaties, bezorgt de koningskwestie de CVP een absolute meerderheid. Deze

⁵⁶ De verschillende tussenkomsten worden hier gesynthetiseerd en zijn terug te vinden in het verslag van het Bureau van 14 februari 1953, archief CEPES 1.2.1.7/2.

⁵⁷ Verslag van het Bureau van 14 februari 1953, archief CEPES 1.2.1.7/2.

⁵⁸ Verslag van het Nationaal Comité van 21 februari 1953, archief CVP-nationaal, 2.1.11/2.

situatie doet het participatieringsproces versnellen. De partij beschikt nu over de hefboomen om haar partijprogramma te realiseren en om te zetten in een regeeringsprogramma. In een coalitieregime is het onderscheid tussen een partijprogramma en een regeeringsprogramma duidelijk. Een regeeringsprogramma is een programma dat door de meerderheidspartijen wordt onderhandeld en verdeeld. Het is geen programma dat volledig het partijprogramma weerspiegelt. De regering heeft een verantwoordelijkheid tegenover het gehele land terwijl een politieke partij die slechts heeft tegenover haar achterban. Wanneer een politieke partij dan plots over een homogene meerderheid kan beschikken, wordt het onderscheid tussen een regeerprogramma en een partijprogramma niet steeds begrepen. De politieke partijen noch de politieke elites hebben de gewoonte in deze omstandigheden te beslissen. Binnen de CVP menen een aantal mensen dat in zo'n situatie de partij haar wil moet opleggen. Anderen zijn de mening toegeedaan dat de regering een nationale politiek moet voeren. Beide ambities komen met elkaar in conflict. De partij, met als hoogste vertegenwoordiger het Nationaal Comité, neemt de verdediging van het partijprogramma op zich. De regering heeft een andere verantwoordelijkheid en de spanning groeit.

De conflicten tussen het Nationaal Comité, de fracties en de regering zijn niet van incidentele aard. Zij wijzen op een strijd om het primaat van de politieke macht. De partijstructuren zoals ze in 1946 werden uitgetekend zijn niet geschikt voor homogene meerderheden. In een normaal meerderheidsstelsel is de partijvoorzitter vaak de leider die bij het behalen van een meerderheid, het kabinet leidt. Grote dissonantie tussen partij en regering wordt op die manier vermeden. Dit gebrek aan éénklank is hier wel. Maar de partijstructuren kunnen ook niet weerstaan aan de stijgende participatie. De partijvoorzitter, omringd door zijn Nationaal Comité, staat op de prerogatieven van zijn partij. Theo Lefèvre is de eerste voorzitter van de CVP die zijn functie zo breed invult en een dergelijke daadkracht aan de dag legt. Dit is ongetwijfeld te wijten aan zijn karakter. Maar het is ook het gevolg van een breder proces dat aan de gang is. De partij wil haar primauteit afdwingen t.a.v. de fracties en de regering.

Bovendien zit de CVP met het probleem dat de homogene CVP-regeringen zijn gestoeld op een bijzonder heterogene partij. De homogeniteit van haar parlementaire meerderheid is omgekeerd evenredig met de heterogeniteit van haar sociologische samenstelling. De partij beschikt niet over een uniform sociaal-economisch programma. Ook de spanningen tussen Vlamingen en Walen laaien op. Vooral m.b.t. de repressiepolitiek komt dit tot uiting, maar ook op sociaal-economisch vlak zijn de communautaire meningsverschillen zichtbaar. Zelfs inzake de schoolpolitiek zijn de meningen verdeeld tussen diegenen die in de geest van het Kerstprogramma een echt pluralisme willen en diegenen die enkel de verdediging van de belangen van het katholiek onderwijs voor ogen hebben. Voor de partijleiding is het vaak dansen op een slappe koord om de belangen van de verschillende groepen, vleugels en sociale organisaties zoveel mogelijk verdedigd te zien.

Hierbij ontbreekt echter een gepast organisatorisch kader. De structuren zijn gebouwd op basis van het uitgangspunt van het Kerstprogramma, waarin wordt bepaald dat de CVP een unitaire ledenpartij is. De sociale organisaties zijn voor de partij dan ook geen formele gesprekspartners. Toch bepalen zij in belangrijke mate mee de politieke agenda, enerzijds door de mandatarissen die 'individueel' door de organisaties worden erkend, maar anderzijds ook door de informele sociale agendacommissie waar de leiding van de partij en van de sociale organisa-

ties elkaar ontmoeten ⁵⁹. De Vlamingen en Walen zijn wel elk gegroepeerd in een vleugel maar de bevoegdheden van de vleugels zijn beperkt en vaag.

Op het ogenblik dat de partij het volle gewicht van de regeringsverantwoordelijkheid moet dragen, worden deze spanningen en gebreken pas echt duidelijk. De partij stelt zich manifesterend op en de autonome werking van de fracties en de regering wordt uitdrukkelijk ter discussie gesteld. Een echte uitkomst is tussen 1950 en 1954 niet af te leiden. Maar het is wel voor het eerst sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog dat de strijd om het primaat van de macht zo hevig woedt.

Summary: A Party Looks for its Position in Power. The CVP-PSC during the Homogeneous Catholic Majority (1950-1954)

Between 1950 and 1954 Belgium had a homogeneous catholic majority in Parliament. Theoretically this brings about a stable government, but in real term it caused a lot of trouble. The Christian People's Party changed its prime minister three times. Different reasons explain this attempt to further the partyocracy from a party one had not expected this. First, the outcome of the Royal Question creates a tension between the party and the government. The party can not fulfill its election promises. Second, the homogeneous majority is based on a heterogeneous party, where progressives and conservatives, Flemish and Walloon politicians determine the decision-making. Moreover, the party as such claims its position in the decision-making process. The parliamentary groups and the government are considered as executors of a party program and must therefore be subordinated to the party. The process where parties expanded to the dominant actor in the political system, becomes clear.

⁵⁹ Volgens Rik Vermeire, nationaal secretaris van de CVP, neemt de macht van de standen in deze periode toe en hij geeft daar volgende verklaring voor: na de bevrijding staan de sociale organisaties relatief zwak. Hun aandacht gaat in eerste instantie naar de uitbouw van de eigen organisatie en naar de eigen sociale actie. Aan de uitoefening van de politieke macht wordt minder aandacht geschonken. Wanneer de sociale organisaties na enkele jaren hun oorspronkelijke macht hersteld hebben en verder uitgebouwd hebben, groeit de aandacht voor en de behoefte aan politieke macht.

Nota van Rik Vermeire van 16 december 1952 over 'De partij en de standsorganisaties', archief CVP-nationaal, 2.1.11/4.